

KÖSZEGFALVI FERENC

Tornyai János humora

„MOSLÉK-ORSZÁG ÖRÖKÖS KÚDÚSA”

A százötven éve született hódmezővásárhelyi festőművész, grafikus szegényparaszti mélységből jutott el az ismertségig, az elismertségig. (A család sorsára jellemző, hogy a nyomorúság miatt a szülők nyolc gyermeke közül mindössze három érte meg a felnőtt kort.) A festő jellemét, egyéniségét azok a kemény igazságok, törvények alapozták meg, melyeket őseitől örökölt. Erre az alapra párizsi iskolái, utazásai, olvasmányai sokoldalú intellektust építettek föl, megőrizve az őseitől génjeiben magával hozott parancsokat.

Minden nyomorúsága ellenére önmagát állandóan fölülbírálva konokul kereste az igazi önkifejezést, a tökéletest. Kétségeire jellemző, hogy legnagyobb művéről, a *Jussról* vagy 20 variánszt készített. Sokat küzdött céljai eléréséért, ugyanakkor látnia kellett, hogy tehetségtelen, jelentéktelen törleszkedők, ügyeskedők hogyan érvényesülnek. Az 1896-ban alapított Andrássy-ösztöndíjat tíz éven át hiába kérte, nem kapta meg.

Küzdelmes élete, sorsa is indikálta sokszor érdes, kemény, szókimondó, úgymond „paraszt” modorát. Még legjobb barátja, a szelíd Kiss Lajos is így írt róla a *Vásárhelyi művészéletben*: „Akármennyi szépet és jót kaptam Tornyaitól, olyan emberi gyöngeséget is tapasztaltam nála, amit szívesen elengedtem volna.” A festőt leginkább az értetlenség, a butaság bosszantotta. Szinte biztos, hogy szívszorító társtalanságát is nehéz természete okozta. Aki szívvel-lélekkel mellette volt, azt nem tudta megbecsülni, akit meg őt emelt maga mellé, az a kapcsolat nem váltotta be reményeit, később súlyos csalódást okozott. A mély érzésű, de nehéz természetű lélek igazi társat nem is talált soha.

Mivel jól ismerte a világot, de az embereket is, bajaira, kérdéseire sokszor humorral próbált válaszolni – leginkább önmagának. Leveleiben a szelíd iróniától, öniróniától a maró szarkazmusig a humor számtalan árnyalata tűnik fel, keserűségében olykor trágárságig jut. Festészete mellett humora önkifejezésének szinte önálló területe, átszővi egész életművét, képben, szövegben egyformán jelen van.

Kedvére való munkát végzett a helyi élclapoknál karikaturistaként. Az 1907-es Virgácsnak fejlécezt rajzolt. (Az ugyancsak 1907-es Dongónak barátja, Rudnay Gyula készített rajzos jelképet.) Az 1893-ban indult Karikásnak Tornyai szinte állandó munkatársa lett, legtöbb címlapját, általában a helyi közélet karikírozott alakjaival, ő készítette. Állandó rovatot szerkesztett-teremtett olyan tipikus vásárhelyi alakoknak, mint a nejét, a filozófus Szömös Sárát megadóan hallgató Sipka Matyi, Szűrös Szabó Gazsi tói csősz vagy Garabolyos Erzsók dohánykofa, nemkülönben Cseszko Máté, a helybéli politikus csizmadia – akiknek szokásait, beszédjüket annyira jól ismerte, hiszen közülük való volt.

Rajzai mellett egyszer nevével jelölt, Szűrös Szabó Gazsinak ajánlott verse is megjelent a Karikásban. A *Jövendölés* című írásban párbeszéd folyik a „piktor” és Gazsi bácsi tói csősz között, aki panaszkodik, hogy álmában ménkű csapott az őrzetőbe. A festő szerint az álom azt je-

lenti, hogy a csőszkunyhó hosszú életű lesz. Ám kótyvérés után az ominózus csőszlak mégis leég. A szerző szeretettel biztosítja az öreget (akit különben saját nagyapjáról mintázott), hogy gunyhója halhatatlan, hisz „dicső mása a Karikásban soká, örökkön él.”

A Karikásnak még Párizsból is küldött anyagot. A rövid életű Gyerünk Csak is kapott tőle címlaprajzot.

Nem csak helyi élclapoknak dolgozott Tornyai, de elfogadták rajzait fővárosi humoros lapok, például a Jókai által indított Üstökös, de olykor a szintén ellenzéki Bolond Istók is. A Magyar Génius és az Új Idők életképeket közölt tőle.

Humorát legteljesebben levelei hordozzák. Episztoláiban – főleg a barátaihoz írottakban – a sokrétű, szellemes szöveg mellett az író búcsúja, aláírásai jelentik az igazi komikumot. Ezek a mini-esszék majdnem mindig öngúnyt, olykor meghökkentő bölcsességet hordoznak, szinte teljes jellemképet adva írójukról.

Névaláírásai szerint ő egyszerűen csak: „Tornyai piktorka”, „Tornyai Jankó pittore” vagy „Ecsetölő polgár”, „Piktorembör”. Több aláírásával státuszára utal gunyorosan, amikor azt írja: „Jankó de Nagyravitte”, „Jankó de Tornyai sine pecunia” vagy bővebben: „Tornyai János sine terra et sine femina”. Olykor kemény önbírálással „Joanes von Tornyai de Szartéry”-nek nevezi magát. Hasonlóan szerény, amikor az általa nagyra becsült Endre Bélától így köszön el: „Szarjankó komád”. Elkeseredésében egyszer így búcsúzik: „Jan Tornyai a művészet vén bolondja”. Amikor 1913-ban búzáért vállalta a Gazdasági Egylet korábbi elnöke portréját, „Nemes Búzaváry” az aláírása.

1908-ban Lyka Károlyéknak írott levele végén Adyval szól, amikor néhány vonással társadalmi helyzetképet rajzol: „Göre Tornyai János – Moslék-ország örökös kúduša, szabadidejében idealizmussal s ecseteléssel nyúglódó polgár”.

Az is jellemző, hogy egy Lyka Károlynak írott másik levelét „Holtmező”-ről címezi. Mártélyi háza ugyancsak egyedi nevet kapott, ez volt a „Villa Hóttignyögom”.

Első nagy vásárhelyi tárlatára, 1908-ban saját kezűleg rajzolt és szövegezett plakáton hívta fel a közönség figyelmét. Sötéttel színezett humora itt derűs mosoly. Sipka Matyihoz, Szűrös Szabó Gazsihoz, földijeikhez, szomszédaihoz szól, szeretettel hívja, tanítja őket.

„Öreg szomszéd...?

Mongyaken...!

Fikom a lőcsit, minek kuksolunk itthon két karácsony közibe könyérön és vízőn, akarom mondani kalácson, kolbászon mög sülttökön, mikor tárva-nyitva vár bennünket a

– Tornyajai –

KÉPZŐMŰVÉSZETI – ? KIÁLLÍTÁSA! –

500 esztendő is elszaladt Vásárhely fölött még éccör ilyesvalami létregyütt

Pár nap múlva, új év napján mán be-

CSUKÓDIK! –

Nem volna-é isten ellen való vétők, ha azér' az égy hatosér a tekintélyit *elmellőznénk?*”